

יחידת אגדה, צדקה וחסד

א. העוני

ויקרא רבה (וילנא) פרשה לד, ו

שמונה שמות נקראו לעני: עני, אביון, מסכן, רש, דל, דך, מך, הלך.

עני- כמשמעו.

אביון – שמתאב (=שמתאוה) לכל.

מסכן - שהוא בזוי לכל, שנאמר (קהלת ט) "וחכמת המסכן בזויה".

רש- מן הנכסים.

דל - מדולדל מן הנכסים.

דך – מדוכדך. רואה דבר ואינו אוכל, רואה דבר ואינו טועם ואינו שותה.

מך - שהוא מך [=מונמך ומושפל] לפני כל עשוי כמין סקופה התחתונה [=המשקוף התחתון, הסף של הפתח, שהכל דורכים עליו].

(הלך – שכל נכסיו הלכו לו. (ע"פ מדרש ילקוט שמעוני)

לפיכך משה מזהיר לישראל וכי ימוך אחיך .. והחזקת בו...]"

מדוע נחוצים כל כך הרבה שמות לעני? מה הדבר מבטא?

אלו היבטים שונים של העוני משתקפים בשמות השונים?

רבי עקיבא וטורנוסרופוס

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף י עמוד א

תניא: היה רבי מאיר אומר, יש לו לבעל הדין (=לרשע, לעובד אלילים או ליצר הרע...)

להשיבך ולומר לך: אם אלהיכם אוהב עניים הוא, מפני מה אינו מפרנסן?

אמר לו: כדי שניצול אנו בהן מדינה (=מדין) של גיהנום.

וזו שאלה שאל טורנוסרופוס הרשע (=קווינטוס טיניאוס רופוס, היה נציב רומא ביהודה בשנים

130-134 בנה את העיר האלילית איליה קפיטולינה ובתקופתו פרץ מרד בר כוכבא.) את ר' עקיבא:

אם אלוהיכם אוהב עניים הוא, מפני מה אינו מפרנסם?

אמר לו: כדי שניצול אנו בהן מדינה של גיהנום.

אמר לו: אדרבה, זו שמחייבתן לגיהנום! (=זה שהם נותנים צדקה לעניים גורם שיגיעו לגיהנום) אמשול לך

משל, למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שכעס על עבדו וחבשו (=כלאו) בבית האסורין, וצוה עליו שלא

להאכילו ושלא להשקותו, והלך אדם אחד והאכילו והשקהו, כששמע המלך לא כועס עליו? ואתם קרוין

עבדים, שנאמר: "כי לי בני ישראל עבדים" (ויקרא כה, נה)!

אמר לו ר' עקיבא: אמשול לך משל, למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שכעס על בנו וחבשו בבית האסורין,

וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו, והלך אדם אחד והאכילו והשקהו, כששמע המלך לא דורון

(=מתנה) משגר (=שולח) לו? ואנן (=ואנו) קרוין בנים, דכתיב: "בנים אתם לה' אלהיכם" (דברים יד, א).

אמר לו: אתם קרוים בנים וקרוין עבדים, בזמן שאתם עושין רצונו של מקום אתם קרוין בנים, ובזמן שאין

אתם עושין רצונו של מקום אתם קרוין עבדים, ועכשיו אין אתם עושים רצונו של מקום!

אמר לו, הרי הוא (=הקב"ה) אומר: "הלא פרוס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית" (ישעיהו נח, ז),

אימתי "עניים מרודים תביא בית"? האידנא (=כיום), וקאמר: "הלא פרוס לרעב לחמך".

מה טענתו של טורנוסרופוס כנגד מתן צדקה?

מה עונה לו רבי עקיבא? הסבירי את תשובתו.

איזו תפיסה ביחס לעוני מבטאת כל אחת מהדעות בויכוח זה?

איזו השקפת עולם ביחס למקומו של האדם בעולמנו מבטאת כל אחת מהדעות בויכוח זה?

הראי"ה קוק, עין איה - ברכות א, פרק ג אות א עמ' 88

יסוד האמונה לדעת כי אין חסרון מוחלט במציאות. וכל חסרון שאנו רואים, אם הוא חסרון לפי השקפתנו

הפרטית, איננו חסרון כלל, כי אם יתרון והכנה טובה יותר לשכלול הכלל. והמשל הוא העניות. ... צריך

האדם לדעת שלמציאות הכללית ישנם כמה מעלות טובות במציאות העניות, אם כדי שנצל אנו מדינה של

גיהנום, ולהוסיף שלימות מוסרית ע"י מציאות עשיית החסד והטוב.

מה מלמדת אותנו העניות על החסרונות בעולם?

קו האופק וקו העוני...

רש"ר הירש תהילים ע"ב

לא על שווי קניינים ייסד ה' את החברה האנושית אלא על אי שוויו קניינים, היינו קניינים במובן הרחב ביותר הכולל קניינים חומריים ורוחניים. ללא אי שוויון בקניינים, לא יהיה ערך לכיבוש העצמי שאדם חייב בו כלפי תאוות הרכוש ואשר מורא הצדק תובע אותו, ולא מקום למעשי הצדקה...

שווי קניינים הוא חלום המנוגד אף לאמת. הוא מניח שוויו כשרונות רוחניים, שיוי כח ויכולת גשמיים, שוויון מספר בני המשפחה וכו' – דבר שאינו קיים בעצת בורא הנפשות.

במובן ידוע הננו איפה כולנו בגדר עניי ה'. אין איש שכל צרכי חייו או כל תאוותו בידו, או שיכול היה – בלי סיוע זולתו – להשיג אותם מעצמו.

מבחינה ידועה כל אחד הוא נצרך, עניי ה'.

קו העוני / רוני סומק

כֹּאֲלוֹ אֶפְשָׁר לְמַתַּח קוֹ וְלוֹמַר: מִתְחַתִּיו הָעֲנִי.

...

הַיִּיטִי יָלֵד, בְּבֵית שְׁקָרָאוֹ לוֹ צָרִיף.

בְּשִׁכּוּנָה שְׁאֲמְרוּ עָלֶיךָ מִעֲבָרָה.

הַקּוֹ הַיְחִיד שְׁרָאִיתִי הָיָה קוֹ הָאֶפֶק וּמִתְחַתִּיו הַכֹּל נִרְאָה

עֲנִי.

(רוני סומק, קו העוני, מתוך: גן עדן לאורז, הוצאת זמורה-ביתן, 1996)

"עוני זה לא רק חשבון הבנק שלך, זו גם ההרגשה שלך. יש לי ידידה עשירה מאוד והיא תמיד תמיד תשאף לדבר שאין לה. למשל, היא קנתה לא מזמן מודל חדש של מרצדס אבל היא תדבר על חברה שלה בפורטו ריקו שיש לה מרצדס בהזמנה אישית עם כל מיני חידושים... ממנה למדתי שעוני מתרחש לך בטריטוריה הזו שקוראים לה נפש..." (מתוך ראיון רדיו עם המשורר רוני סומק 9/7/2011).